

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ İNSAN HAKLARI MERKEZİ

AİHM KARARLARININ İCRASI

1 Nisan 2022 tarihinde yargı muhabirleriyle bir araya gelen Adalet Bakanı Sayın Bekir Bozdağ Türkiye'nin bir hukuk devleti olduğunu, bireysel başvuru ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına Türk mahkemelerinin uymakta olduğunu belirtmiştir. Sayın Bakan, AİHM'nin verdiği kararlardan bugüne kadar Türkiye açısından Bakanlar Komitesi'ne 4 bin 256 kesinleşmiş karar gittiğini, bunlardan 3 bin 745'nin AİHM kararlarına uygun şekilde icra edildiğinin kabul edildiğini, geriye kalan 511 dosyanın denetleme sürecinde olduğunu açıklamış ve devamında Türkiye'nin aleyhine verilen AİHM kararlarının %87,99'unun yerine getirildiğini ifade etmiştir.

AİHM tarafından verilen ihlal kararlarına uyulmadığı tartışmaları sürerken Adalet Bakanı "AİHM kararlarının davanın yenileme sebebi sayıldığını" ve "bireysel başvuru kararlarına da AİHM kararlarına da Türk mahkemelerinin uyduğunu" ifade etmiştir.

Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu olarak 2 Nisan 2022 tarihli toplantımızda AİHM tarafından Türkiye hakkında verilen kararların icrası aşamasında *içinde bulunduğumuz durumun* tespitine karar verilmiştir.

Bu amaçla TBB İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu üyesi **Av. Serkan Cengiz** tarafından "**TÜRKİYE ÖZELİNDE AİHM KARARLARININ İCRASI**" başlıklı Rapor hazırlanmış; rapor içeriğine diğer Kurul üyelerimizden Av. Rıza Türmen, Prof. Dr. Ece Göztepe ve Doç. Dr. Ulaş Karan katkı sunmuşlardır.

TÜRKİYE ÖZELİNDE AİHM KARARLARININ İCRASI*

I. GENEL OLARAK AİHM KARARLARININ İCRASI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararının icrası, kararın gerektirdiği bireysel ve/veya genel tedbirin taraf devletçe alınması olarak tanımlanabilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m.46 hükmü “*kararların bağlayıcılığı ve icrası*” (*binding force and execution of judgments*) başlığını taşımaktadır. AİHS m.46/1 uyarınca taraf devlet, AİHM tarafından aleyhinde verilen kararı, kesinleşmesi sonrasında kararın gerektirdiği bireysel ve/veya genel tedbirin alınması taahhüdünde bulunmaktadır¹. AİHS m.1 ve m.13 ile Anayasa m.90/5 yollamasıyla kararların bağlayıcılığı ulusal yargı organları bakımından da geçerlidir. AİHS m.46/1 hükmüyle taraf devlet, Sözleşme’ye uygun hareket etmediğinin Mahkeme tarafından tespit edilmesi halinde bu tespitle bağlı olduğunu ve bu tespit uyarınca da ihlale son verme ve başvurusunun ihlal öncesindeki durumunun en kapsamlı ölçüde tesis edilmesi, böylesi bir durumun kısmen veya tamamen mümkün olmaması durumunda ise AİHM’nin hükmedeceği adil karşılık tutarını başvurucuya ödeme ve en nihayetinde ulusal hukukta benzer ihlallerin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla gerekli mevzuat ve uygulama değişikliklerini hayata geçirme garantisini vermektedir². Sonuç itibarıyla AİHS m.46/1 kaynaklı yükümlülüğe uygun hareket edilmemesi, taraf devletin uluslararası sorumluluğuna neden olabilecektir³.

Her halükârda taraf devletin kesinleşmiş olan bir AİHM kararının icrası açısından benimseyeceği bireysel ve/veya genel tedbirin, dayanak AİHM kararının vardığı sonuçlar ve kararın ruhu ile uyumlu olması gerekmektedir⁴. Mahkeme ayrıca, taraf devletin bir AİHM kararının icrasına yönelik alacağı tedbirlerin teoride hayata geçirilmesinin yeterli

---

*Bu rapor TBB İHM Yürütme Kurulu üyesi Av. Serkan Cengiz tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanma aşamasında yine yazar tarafından kaleme alınan ve İzmir Barosu Dergisi’nin 2022/1 sayısında yayınlanacak olan “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Tek Taraflı Deklarasyona Dayalı Kayıttan Düşürme Kararlarının İcrası Ve İcranın Denetimi*” başlıklı hakemli makale ile Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı kapsamında yine Av.Serkan Cengiz tarafından yazımına devam edilen “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrası*” başlıklı doktora tezine ilişkin çalışmalar sırasında elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır.

¹ *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) / İsviçre* (No:2) [BD], B.No:32772/02, 30.06.2009, para.87.

² *Scozzari ve Giunta / İtalya*, B.No: 39221/98 ve 41963/98, 13.07.2013, para.249

³ *Ilgar Mammadov / Azerbaycan* (Madde 46/4) [BD], B.No: 15172/13, 29.05.2019, para.150.

⁴ *Volkov / Ukrayna*, B.No:21722/11, 09.01.2013, para.41.

olmayacağını, tedbirlerin ayrıca uygulanabilir, zamanlı, etkili ve yeterli olması gerektiğini vurgulamıştır⁵.

AİHM kararlarının icrasının üç unsuru olduğu söylenebilir: a. AİHM'nin kararında hükmettiği adil karşılığın kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde başvurucu veya yetkilendirdiği kişiye ödenmesi, b. İhlale derhal son verilmesi ve olanaklar ölçüsünde ihlalden önceki durumun yeniden tesis edilmesi amacıyla gerekli bireysel önlemlerin alınması, c. aynı meseleye ilişkin yeni ve benzer ihlalleri önlemek amacıyla bir takım genel önlemlerin alınması (yasa değişikliği gibi). Son yıllarda benimsediği uygulamasına göre AİHM, ihlalin yapısal bir sorundan kaynaklandığını tespit ettiği hallerde⁶ veya ihlalin vahametinin başka bir giderim yöntemi ile karşılanmasının mümkün olmayacağı hallerde⁷ taraf devletin alabileceği bireysel veya genel tedbirleri kararında açıkça ifade edebilmekte ve böylelikle sorumlu taraf devletin, hakkında verilen kararın icrasına ilişkin yöntemin belirlenmesi açısından sahip olduğu takdir yetkisini sınırlandırabilmektedir.

İkincillik ilkesi gereği AİHS tarafından garanti altına alınan hak ve özgürlüklerin korunması bağlamında asli yükümlülük taraf devletlere ait olsa da, bu yetkinin sınırsız olmadığı ve her halükarda AİHM'nin nihai denetimine tabi olduğu hususu dikkate alınmalıdır⁸. Ayrıca belirtmemiz gerekir ki AİHM kararının icrası bağlamında ikincillik ilkesi, ulusal makamlara ve yargı organlarına sorumlu devlet aleyhinde verilmiş olan AİHM kararının uygulanması bakımından bir takdir yetkisi vermemektedir. Anayasa m.90/5 yollamasıyla ulusal makamlar ve mahkemeler AİHM tarafından verilen bir kararın ruhuna uygun şekilde icrasından doğrudan sorumludurlar. Sonuç itibarıyla AİHM kararlarının gerçek anlamda icrası, sadece AİHM kararında belirtilen tazminatın (*just satisfaction*) ödenmesi ve kararın Türkçeye tercümesi ile sınırlı olmayıp, bunlarla birlikte AİHM'nin kararında vurguladığı AİHS aykırılıklarını giderecek bireysel ve genel tedbirlerin hızla alınması anlamına gelmektedir.

---

⁵ *Mamazhonov / Rusya*, B.No:17239/13, 23.10.2014, para.236.

⁶ *Şorli / Türkiye*, B.No: 42048/19, 19.10.2021, para.49-53.

⁷ *Kavala / Türkiye*, B.No:28749/18, 10.12.2019, Hüküm Kısmı, para.7; *Demirtaş / Türkiye (No:2)* [BD], B.No: 14305/17, 20.12.2020, Hüküm Kısmı, para.14.

⁸ *Suso Musa / Malta*, B.No:42337/12, 23.07.2013, para.120.

II. GENEL OLARAK AİHM KARARLARININ İCRA SÜRECİNİN DENETİMİ

AİHM kararlarının icrasının denetimi Avrupa Konseyi'nin (AK) icra organı olan ve taraf ülkelerin dışişleri bakanlarından müteşekkil Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (AKBK) tarafından sağlanmaktadır. AKBK, bir AİHM kararının icrasına yönelik olarak alınacak tedbirlerin, kararın icrasına uygun olup olmadığını denetlemekle görevli tek organdır. Buna karşın Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKS m.23/1 ve m.1), Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri (AKBK İçtüzük m.9/4), Avrupa Konseyi Genel Sekreteri (AİHS m.52) de kararların icrası bağlamında başta raporlama olmak üzere çeşitli vasıtalarla sürece katkı koyma imkanına sahiptir.

Her ne kadar dışişleri bakanları olarak ifade edilmişse de AİHM kararlarının icrasının denetimi temelde dışişleri bakan vekillerinin yılda dört kez üç aylık aralarla (Mart, Haziran, Eylül, Aralık) yaptıkları toplantılar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. AKBK, konuyla ilgili toplantılara yönelik çalışmalarını bünyesinde bulunan uzmanlardan ve sekreteryaya görevlilerinden müteşekkil Kararların İcrası Bölümü (KİB, *Department of Execution of Judgments*) aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

AİHM kararı (*judgment*), kesinleşmesi sonrasında icra sürecini denetleyecek olan AKBK'ye gönderilir (AİHS m.46/2). Yine 14 nolu ek Protokol ile yapılan değişiklik ile başvurunun dostane çözüm yoluyla kayıttan düşürülmesi durumunda ilgili AİHM kararı (*decision*), dostane çözüm kararında belirtilen taraf devletçe garanti edilen bireysel ve/veya genel taahhütlerinin icrasının denetiminden sorumlu olan AKBK'ye gönderilmektedir (AİHS m.39/4). AİHM tarafından gönderilen karar öncelikle AKBK gündemine eklenecektir (İçtüzük m.3). İhlal kararının sistemsel/yapısal bir sorundan kaynaklandığının tespit edilmesi veya acil bireysel tedbir alınmasının gerekli olduğu hallerde kararın incelenmesine öncelik tanınacaktır (İçtüzük m.4/1). AKBK, İçtüzük m.9/1 uyarınca başvuru tarafından adil karşılık ve bireysel tedbirlerle sınırlı olmak üzere gönderilen yazılı görüşleri dikkate almaktadır. AKBK ayrıca, AİHS m.46/2 kapsamında sivil toplum kuruluşları ile insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik faaliyet gösteren ulusal kurumlarca gönderilen (Türkiye bağlamında örneğin TİHEK, Kamu Denetçiliği gibi) yazılı görüşleri dikkate alma hakkına sahiptir (AKBK İçtüzük m.9/2). AKBK İçtüzük m.9/3 ve 4'de kararın icrası kapsamında yukarıda anılanların dışında hangi kurumların (örneğin İnsan Hakları Komiseri gibi) yazılı görüş sunma imkanına sahip olduğu ayrıca belirtilmiştir. Dolayısıyla, AKBK'nin kararların icrası gündemli toplantılarında sadece davanın tarafı olan devletin temsilcileri ile AKBK ve AK yetkililerinin huzurda bulunması mümkündür.

AİHM kararının kesinleşmesi sonrasında nasıl ve hangi usule göre icra edileceği esas olarak ilgili taraf devletin takdir marjı kapsamında olsa da bu takdir marjı sınırsız değildir. Taraf devlet AİHM kararının verilmesinden itibaren ilk altı ay içinde muhtevasında, kararın icrası için neleri yapmayı planladığı ve/veya hâlihazırda yaptığı hususunda eylem planı olarak anılan bir belgeyi (*action plan*) AKBK'ye sunacaktır. Süreç içerisinde kararın icrasına ilişkin gereken bireysel ve/veya genel tedbirlerin hayata geçirilmesi sonrasında taraf devlet bu kez eylem raporu (*action report*) olarak nitelendirilen bir belgeyi AKBK'ye sunacak ve dayanak AİHM kararının icrasının tamamlandığını, kararın icrasına ilişkin denetimin sonlandırılmasını talep edecektir.

AKBK, kararların incelemesini standart usul (*standard procedure*) ve gelişmiş usul (*enhanced procedure*) olarak tanımlanan ve ikili yol (*twin-track*) olarak ifade edilen yönteme göre yapmaktadır. Yapısal sorun kaynaklı AİHM kararları ile acil bireysel tedbir alınmasını gerektiren davalar gelişmiş, diğerleri ise standart usulde incelenecektir. Buna karşın bu iki usul arasındaki ilişki geçişkendir. AKBK ayrıca genel yaygın problemleri ihtiva eden davalar açısından “öncül dava” (*leading*) sınıflandırması kullanmakta ve öncül davaların tekrarı mahiyetinde olan diğer davaları ise “kopya” (*repetitive*) dava kategorisi altında incelemektedir.

AKBK, kararın icrası amacıyla yaptığı toplantılar sonrasında karar⁹ (*decision*), tavsiye karar (*recommendation*), geçici karar¹⁰ (*interim resolution*), nihai karar¹¹ (*final resolution*) gibi karar türlerine başvurarak denetim faaliyetlerini yürütmektedir. AKBK, taraf devletçe atılan adımlardan tatmin olması durumunda alacağı nihai karar (*final resolution*) ile dayanak AİHM kararının icra sürecinin denetimini sonlandıracaktır (AKBK İçtüzük m.17). Taraf devletin atmış olduğu adımların AKBK tarafından yeterli bulunmaması durumunda AKBK konuyla ilgili alacağı geçici kararlarla (*interim resolution*) durumu taraf devletin ve kamuoyunun dikkatine sunacak, kaygılarını ve (varsa) önerilerini dile getirecektir (AKBK İçtüzük m.16).

---

⁹ AKBK'nin kararın icra aşamasının denetiminde kullandığı, her toplantı sonunda aldığı karar türüdür.

¹⁰ Kararın icrası açısından taraf devlete yön gösteren, taraf devletin kat ettiği aşamayı veya taraf devlete yönelik kaygıyı ortaya koyan karar türüdür (AKBK İçtüzük m.16).

¹¹ Taraf devletin hakkında verilen kararın gerektirdiği tüm tedbirleri aldığını, dostane çözüm ile üstlendiği taahhütleri yerine getirdiğini ve bu nedenle de AKBK'nin denetiminin sona erdiğini ortaya koyan karar türüdür (AKBK İçtüzük m.17).

AKBK'nin çabalarına rağmen ihlal tespit kararını içeren bir kararın taraf devletçe icra edilmemesi durumunda 14 nolu ek Protokol ile AİHS m.46'ya dahil edilen ve ihlal usulü (*infringement proceedings*) yolu olarak adlandırılan bir usule başvurulabilmektedir. Maddenin lafzına göre AKBK, taraf devletin aleyhinde verilen ve kesinleşmiş olan ihlal tespit kararına uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, taraf devlete ihtarda bulunduktan sonra, AKBK toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, taraf devletin AİHS m.46/1'de öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmediği meselesini AİHM'ye intikal ettirebilir¹². Böylesi bir durumda AİHM (Büyük Daire-BD) tarafları ve AKBK'yi dinledikten sonra vermiş olduğu ilk ihlal kararının taraf devletçe gerektiği şekilde icra edilip edilmediğini inceleyecektir. İnceleme neticesinde verilen BD kararının taraf devletin aleyhinde olması, yani Mahkeme'nin AİHS m.46/1 ihlal edildiğini tespit etmesi durumunda karar, alınacak önlemlerin tespiti amacıyla tekrar AKBK'ye gönderilecektir (AİHS m.46/5). Buna karşın ihlal usulü incelemesi neticesinde AİHM'nin AİHS m.46/1 ihlal edildiğini tespit etmesi durumunda ve sonrasında taraf devletin ısrarla ilk ihlal kararını icra etmemesi durumunda AKBK'nin nasıl bir yönetim başvurucağı hususunda bir açıklık ve emsal bir uygulama henüz bulunmamaktadır.

BD incelemesi neticesinde taraf devletin AİHS m.46/1'i ihlal etmediğinin tespit edilmesi durumunda ise karar, ilk ihlal kararına ilişkin denetimin sonlandırılması amacıyla AKBK'ye gönderilecektir.

AKBK'nin kararların icrasında kullandığı denetim modelinin yumuşak olduğu, AİHM kararını icra etmeyen devletin isminin öne çıkarılarak ve gündemde tutularak kararın icrasının sağlanmasının amaçlandığı (*naming and shaming*) görülmektedir. Her ne kadar AKBK, Avrupa Konseyi Statüsü'nün (AKS¹³) 8.maddesi kapsamında (Avrupa Konsey'indeki temsil hakkının askıya alınması, üyelikten çekilmeye davet ve üyelikten çıkarma gibi) bazı yaptırımlara başvurma imkanına sahip olsa da, AİHM kararının icra edilmemesi dolayısıyla bugüne kadar bu tür yaptırımlara başvurulmamış, en fazla yaptırımlara başvurulabileceği hususunda açıklamalarla yetinilmiştir. Bugüne kadar bir AİHM kararının icra edilmemesi nedeniyle AKBK tarafından m.8'de düzenlenen yaptırımlara başvurulmamış olması özünde üye ülkeleri Sözleşme sistemi içinde tutarak demokratik gelişimlerine katkı sunmayı esas alan bir politikanın tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Buna karşın böylesi bir politika tercihi

¹² *Ilgar Mammadov / Azerbaijan* (AİHS m.46/4 Yargılaması) [BD], B.No: 15172/13, 29.05.2019.

¹³ Avrupa Konseyi Statüsü, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020093815001_tur.pdf, (15.04.2022).

AKS m.8’de düzenlenen yaptırımların AİHM kararlarını ısrarla icra etmeyen devletlere uygulanmayacağı şeklinde yorumlanmamalıdır. Böylesi bir yorum neticesinde hem AİHS tarafından sağlanan korumanın sürekliliği ve meşruiyetinin zedeleneceği hem de AİHS’nin temel dayanaklarından birisi olan kolektif sorumluluk ilkesinin göz ardı edilmiş olacağı unutulmamalıdır.

III. TÜRKİYE ÖZELİNDE AİHM KARARLARININ İCRASINDA DURUM

Türkiye özelindeki 2011-2021 yılları arasındaki 14.03.2022 tarihli istatistikler¹⁴ AKBK’nin Türkiye ile ilgili sayfasında yayınlanmıştır.

A. Tazminat Açısından

AKBK’nin istatistiklerine göre AİHM tarafından Türkiye hakkında hükmedilen adil karşılık (just satisfaction) tutarlarının yıllara göre durumu şöyledir:

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
30.887.568	23.424.794	8.232.823	99.849.159	4.578.020	20.743.112	11.580.458	1.559.380	2.170.193	1548.027	1.061.335
Euro	Euro	Euro	Euro	Euro	Euro	Euro	Euro	Euro	Euro	Euro

B. Kopya (*Repetitive*) Davalar Açısından

AKBK’nin istatistiklerine göre halihazırda **icra aşaması sona ermemiş ve halen AKBK denetimi altında** olan kopya (*repetitive*) davaların yıllara göre durumu şöyledir:

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1616	1683	1540	1332	1413	1248	1269	1075	534	475	371

AKBK’nin istatistiklerine icra aşaması tamamlanmış ve **AKBK incelemesine son verilmiş olan** kopya (*repetitive*) davaların icrasının yıllara göre durumu şöyledir:

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
100	158	319	389	47	263	100	343	701	151	202

¹⁴ AKBK, <https://www.coe.int/en/web/execution/turkey>, (11.04.2022).

C. Öncül (Leading) Davalar Açısından

AKBK'nin istatistiklerine göre halihazırda **icra aşaması tamamlanmamış ve AKBK incelemesi altında olan** öncül (*leading*) davaların icrasının yıllara göre durumu şöyledir:

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
164	178	188	168	178	182	177	162	155	149	139

AKBK'nin istatistiklerine icra aşaması tamamlanmış ve **AKBK incelemesinin son verilmiş olan** öncül (*leading*) davaların icrasının yıllara göre durumu şöyledir:

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
19	8	8	20	3	11	23	29	31	17	20

IV. SONUÇ YERİNE

Yukarıda aktarılan tablolardan aşağıdaki sonuçlar çıkarılabilir:

Adil Karşılık Tutarları Açısından;

- AİHM'nin Türkiye hakkında hükmettiği adil karşılık toplam tutarlarında yıllar içinde bir azalma görülmektedir. Bu azalma ilk bakışta olumlu bir gelişme olarak görülebilir.
- Buna karşın AİHM'nin bir tazminat mahkemesi olmadığı ve adil karşılık hususunda oldukça "eli sıkı" olduğu unutulmamalıdır.
- Ayrıca AİHM önünde derdest pek çok başvurunun belli koşullar altında (uzun yargılama, kararların icra edilmemesi, mülkiyet hakkı ve sair) 2012 yılında ihdas edilen Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Tazminat Komisyonu'na gönderildiği ve bu başvurulara ilişkin incelemenin Komisyon tarafından nihayetlendirildiği, keza Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru yolunun 23.09.2012 tarihinden itibaren işlemeye başlaması ile çok sayıda bireysel başvurunun AYM tarafından sonuçlandırıldığı dikkate alındığında AİHM tarafından hükmedilen adil karşılık tutarlarındaki azalmanın gerçekte ne anlama geldiği ancak AKBK'nin öncül (*leading*) davalara ilişkin istatistiklerinin durumu ile ortaya çıkabilir.

Kopya (*Repetitive*) Davalar Açısından;

- Kopya davalar, AKBK önünde derdest olan öncül (*leading*) davaların tekrarı mahiyetinde olduğundan ağırlıklı olarak öncül dava altına incelenmektedir.
- Buna karşın AKBK, 2011 yılındaki uygulama değişikliği ile öncül dava incelemesi sona erdirilmemiş olsa bile, bu incelemenin varlığını gerekçe göstererek kopya davaların incelenmesine (adil karşılık tutarını ödenmesi ve sair gibi gereklilikler tamamlandıktan sonra) son verme ve böylelikle iş yükünü istatistiksel olarak azaltma modelini benimsemiştir. Bu yöntem değişikliği, bir tür makyajlama olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.
- AKBK önünde derdest olan kopya davaların sayısında bir azalma görülse de, yıl bazlı bakıldığında derdest kopya dava sayısı ile incelemesi tamamlanmış kopya dava sayısının birbirini karşılamaktan uzak olduğu, dolayısıyla kopya davaların icrası açısından da zamanlı bir icranın tam anlamıyla sağlanamadığı görülmektedir.

Öncül (*Leading*) Davalar Açısından;

- AKBK'nin Türkiye hakkında öncül kararlara ilişkin yayınladığı istatistiklere genel olarak bakıldığında 2011 yılında 164 olan öncül dava sayısının 2021 yılında 139 olduğu, yıllar içinde derdest öncül dava sayısının inatçı bir şekilde düşmediği görülmektedir.
- İncelemesi tamamlanmış olan öncül dava sayısına yıl bazlı olarak bakıldığında, derdest öncül dava sayısını karşılamaktan uzak olduğu, bazı yıllarda bu iki kategori arasındaki farkın aşırı yüksek olduğu görülmektedir.
- Öncül davaların uygulanmasındaki bu eksiklik, kopya davaların artmasının da temel nedenlerinden birisidir.
- Bu istatistikler AİHM tarafından tespit edilen AİHS ihlaline son verilmesi amacıyla ulusal ölçekte alınması gereken genel tedbirlerin Türkiye tarafından oldukça uzun bir zamana yayılarak alındığı veya ısrarla sürüncemede bırakıldığı çıkarımını destekler mahiyettedir. Örneğin AKBK, zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ile ilgili olan *Hasan ve Eylem Zengin / Türkiye*¹⁵ ile tekrar dava mahiyetinde olan *Mansur Yalçın ve Diğerleri / Türkiye*¹⁶ kararına ilişkin standart inceleme kategorisinde yürütülen denetimin, gelişmiş kategorisinde sürdürülmesine karar vermiştir. AİHM'nin *Hasan ve Eylem Zengin / Türkiye* kararının 2007 yılında verilmiş olduğu düşünüldüğünde, anılan kararın bugüne kadar tam olarak icra edilmemesi endişe vericidir. Aynı tespit ve endişe

¹⁵ *Hasan ve Eylem Zengin / Türkiye*, B.No: 1448/04, 09.10.2007.

¹⁶ *Mansur Yalçın ve Diğerleri / Türkiye*, B.No: 21163/11, 156.09.2014.

AİHM'nin 2004 tarihli kadının soyadı ile ilgili olan *Ünal Tekeli / Türkiye*¹⁷ kararı özelinde de dile getirebilir.

- Klaas de Vries tarafından AK'ye yönelik kararların icrası konusunda hazırlanan 2015 tarihli raporda, kararların icrası açısından dokuz ülkedeki (İtalya, Türkiye, Rusya, Ukrayna, Romanya, Yunanistan, Polonya, Macaristan ve Bulgaristan) durumun endişe verici olduğu ifade edilmiştir¹⁸. Kararların icrası açısından yaşanan bu durumun köklü felsefi veya politik uyuşmazlıktan ziyade, bazılarının taktiksel bir geciktirme, bazılarının ise haklar ve anayasacılık üzerine inşa edilen liberal demokrasiye ve hakların korunması düşüncesine davranışsal veya kurumsal bir direnç olarak nitelenmektedir.
- AKBK, *Kavala / Türkiye*¹⁹ kararı özelinde, *Ilgar Mammadov / Azerbaycan*²⁰ kararı sonrasında ihlal usulü yoluna ikinci kez başvurmuştur.
  - AKBK, 9-11.03.2021 tarihli 1398. İnsan Hakları toplantısında, başvuruçunun tutukluluk haline devam edilmesi ve aleyhindeki derdest davaya dikkat çekerek, ulusal makamlarca AİHM kararının ve eski hale getirme (*restitutio in integrum*) yükümlülüğünün dikkate alınmadığı sonucuna ulaşmış ve serbest bırakılma tarihine kadar başvuruçunun durumunun tüm olağan ve insan hakları toplantılarında incelenmesine karar vermiştir.
  - AKBK, 7-9.06.2021 tarihlerinde yapılan 1406. İnsan Hakları toplantısında, AİHS m.46/4 de dahil olmak üzere dayanak AİHM kararının uygulanmasını temin etmek amacıyla sahip olduğu tüm imkanları kullanma hususundaki kararlılığını bir kez daha teyit etmiştir.
  - AKBK, 14-16.09.2021 tarihli 1411. İnsan Hakları toplantısında, AKBK'nin konuyla ilgili mükerrer çağrılarına rağmen, ulusal makamların AİHM tarafından tespit edilen ihlallerin olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmadıklarını, özellikle de başvuruçunun serbest bırakılmadığına dikkat çekerek, bu durumun AİHM'nin nihai kararına uymayı reddetme anlamına geldiğini belirtmiştir. AKBK devamında başta 1406. toplantısında aldığı karar olmak üzere (Haziran 2021) konuyla ilgili almış olduğu önceki kararları ışığında dayanak AİHM kararının icrasının temini amacıyla AİHS m.46/4 tarafından düzenlenen ihlal usulü yoluna başvurulmasına karar vermiştir. Bu çerçevede AKBK, 30 Kasım-2 Aralık 2021 tarihlerinde yapılacak 1419. İnsan Hakları

¹⁷ *Ünal Tekeli / Türkiye*, B.No: 29865/96, 16.11.2004.

¹⁸ Klaas deVries, "Implementation of judgments of the European Court of Human Rights", 09.09.2015, <https://pace.coe.int/en/files/22005/html>, (11.04.2022).

¹⁹ *Kavala / Türkiye*, B.No: 28749/18, 10.12.2019, AİHM Basın Bülteni, Sayı: ECHR057(2022), 22.02.2022. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a56447, (23.02.2022).

²⁰ *Ilgar Mammadov / Azerbaycan*, B.No:15172/13, 22.05.2014; *Ilgar Mammadov / Azerbaycan* (Madde 46/4) [BD], B.No:15172/13, 29.05.2019.

toplantısına kadar başvuruçunun salıverilmemesi durumunda, AİHS m.46/4 usulünün başlatılacağı hususundaki kararına dair taraf devlete resmi ihtar yapılmasına karar vermiştir²¹.

- Bu son çağrı ve resmi bildirimle rağmen başvuruçucu serbest bırakılmamıştır. AKBK, 30.11.– 02.12.2021 tarihli 1419. İnsan Hakları toplantısında almış olduğu kararla ihlal usulü sürecinin işletilmesi hususunda Türkiye'ye bildirimde bulunulmasına karar vermiş ve anılı bildirimde 02.02.2022 tarihli 1423 sayılı toplantısında, Türkiye'nin dayanak AİHM kararının gerektirdiği bireysel tedbiri alıp almadığının tespiti amacıyla AİHS m.46/4 uyarınca meselenin AİHM'ye havale edileceği hususundaki niyetini bildirmiş ve Türkiye'yi 19.01.2022 tarihine kadar konuyla ilgili görüşlerini sunmaya davet etmiştir.
- AKBK, 02.02.2022 gün ve 1423 sayılı toplantısında, Türkiye'nin gönderdiği açıklamaları yeterli bulmayarak ve *Kavala / Türkiye* kararının gerektirdiği bireysel tedbirin (başvuruçunun serbest bırakılması) gerçekleşmediğine dikkat çekerek aynı tarihli CM/ResDH(2022)21 sayılı Geçici Kararıyla (*interim resolution*) ihlal usulü mekanizması kapsamında meselenin AİHM'ye gönderilmesine karar vermiş ve Türkiye'nin, AİHS m.46/1 kaynaklı yükümlüğünü ihlal edip etmediğinin tespitini talep etmiştir.
- AİHM, AKBK ve Türkiye'yi 19.04.2022 tarihine kadar görüşlerini sunmaya davet etmiştir²².
- AKBK, *Selahattin Demirtaş / Türkiye (No:2)*²³ kararı özelinde de ihlal usulü yoluna başvuracağıının sinyallerini vermiştir.
  - AKBK, 14-16.09.2021 tarihlerinde gerçekleşen 1411.toplantısında başvuruçunun TMK m.7/2 uyarınca Yargıtay tarafından onanan hapis cezasının AİHM kararının kapsamı dışında kaldığına yönelik ulusal makamlarca hazırlanan değerlendirme açısından, öncelikle Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği (AKGS) tarafından hazırlanan karşı değerlendirmeye atıfta bulunmuş ve başvuruçunun TMK m.7/2'ye dayanan mahkumiyetinin AİHM kararının kapsamına girdiğini ve dolayısıyla da bu mahkumiyet hükmünün bozulması ve başvuruçunun serbest bırakılmasının bir yükümlülük olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. AKBK devamında AİHM kararının merkezinde AİHS m.10 ihlali olduğunu belirterek başvuruçunun serbest bırakılması, İstanbul Ağır

²¹AKBK,

<https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22kavala%22%5D,%22EXECDocumentTypeCollection%22:%5B%22CEC%22%5D,%22EXECIdentifier%22:%5B%22004-55161%22%5D%7D>, (12.04.2022).

²² *Kavala / Türkiye*, B.No: 28749/18, 10.12.2019, AİHM Basın Bülteni, Sayı: ECHR057(2022), 22.02.2022. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a56447, (11.04.2022).

²³ *Selahattin Demirtaş (No:2) / Türkiye* [BD], B.No:14305/17, 20.12.2020.

Ceza Mahkemesi tarafından başvuru hakkında verilen mahkumiyet kararının bozulması, Ankara 21.Ağır Ceza Mahkemesi'nde derdest olan davanın sonlandırılması, Anayasa değişikliğinin neden olduğu tüm olumsuz sonuçların ortadan kaldırılması çağrısında bulunmuştur.

➤ AKBK ayrıca 22.06.2021 tarihine kadar alınacak genel tedbirlere dair taraf devlete eylem planı sunması için süre vermişse de bu süre içinde eylem planının sunulmamış olduğunu belirterek 30.09.2021 tarihinden önce genel tedbirler hakkında ulusal makamlarca bilgi sunulması çağrısında bulunmuştur. AKBK son olarak 30.11-2.12.2021 tarihleri arasında yapacağı 1419.sayıli toplantısında davayı ele almaya devam edeceğini belirterek, başvurunun o tarihe kadar serbest bırakılmaması durumunda AKGS'den Geçici Karar (*interim resolution*) taslağı hazırlamasını istemiştir²⁴.

- En nihayetinde AİHM'nin öncül kararlarının icrası açısından var olan sorunlar aynı yoğunlukta devam etmektedir. Halihazırda AKBK önünde incelemesi devam eden derdest davalar güvenlik güçlerinin eylemleri ve bu eylemlerin etkili soruşturulmaması²⁵, yaşam hakkının korunmasına ilişkin pozitif yükümlülük²⁶, tutuklama ve ilgili diğer meseleler²⁷, ev içi şiddet²⁸, yargının işleyişi²⁹, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü³⁰, düşünce ve bilgiye erişim hakkı³¹, toplanma ve

²⁴AKBK, *Selahattin Demirtaş (No:2) / Türkiye* [BD], B.No:14305/17, 20.12.2020, <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22demirta%22%22%22EXECDocumentTypeCollection%22:%5B%22CEC%22%22%22EXEIdentifier%22:%5B%22004-56539%22%5D%7D>, (11.04.2022).

²⁵ *Erdoğan ve Diğerleri / Türkiye* (B.No:19807/92, 25.04.2006) grubu (güvenlik operasyonlarında aşırı ve/veya hukuka aykırı güç kullanımı) ile *Batı ve Diğerleri / Türkiye* (B.No:33097/96 ve 57834/00, 03.06.2004) grubu (ölüm ile işkence ve diğer kötü muameleye yönelik etkili soruşturma yürütülmemesi).

²⁶ *Oyal ve Diğerleri / Türkiye* (B.No:4864/05, 23.03.2010) grubu (sağlık personelinin tıbbi ihmali veya hatası).

²⁷ *Gurban / Türkiye* (B.No: 4947/04, 15.12.2015) (ağrlaştırılmış müebbet hapis cezasına ilişkin Türk hukukunda bir gözden geçirme mekanizmasının bulunmaması); *Kavala / Türkiye* (B.No:28749/18, 10.12.2019) ile *Selahattin Demirtaş / Türkiye (No:2)* (B.No: 14305/2017, 22.12.2020) (mevzuat hükümlerinin makul olmayan bir şekilde yorumlanması ve uygulanması); *Alparşlan Altan / Türkiye* (B.No: 12778/17, 16.04.2019) (ilk tutuklama kararı sırasında makul şüphenin bulunmaması, başvurunun tutukluluğunun hukuka aykırılığı)

²⁸ *Opuz ve Diğerleri / Türkiye* (B.No:33401/02, 09.06.2009) grubu (remi makamların ev içi şiddete ilişkin şikayetlere cevap vermede yetersiz kalınması).

²⁹ *Genç ve Demirgan / Türkiye* (B.No:34327/06, 10.10.2017) (çok sayıda idare mahkemesi kararına resmi makamlarca uyulmaması), *Deryan / Türkiye* (B.No:41721/04, 21.07.2015) grubu (mahkeme kararlarında yeterli gerekçe bulunmaması), *Pişkin / Türkiye* (B.No: 33399/18, 15.12.2020) grubu (yargılamada başvuru beyan/iddialarına dair etkili ve kapsamlı bir inceleme yapılmaması), *Bilgen / Türkiye* (B.No: 1571/07, 09.03.2021) (mahkemeye erişim hakkının bulunmaması).

³⁰ *İzzettin Doğan ve Diğerleri / Türkiye* (B.No:62649/10, 26.04.2016) ile *Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Vakfı / Türkiye* (B.No:32093/10, 02.12.2014) (Alevi toplumunun inancının dini inanç olarak tanınmaması), *Ülke / Türkiye* (B.No:39437/98, 24.01.2016) grubu (vicdani retçilerin mahkumu ve hapsedilmeleri), *Yehova'nın Şahitleri ile Dayanışma Derneği ve Diğerleri / Türkiye* (B.No: 36915/10, 24.05.2016) (mevzuat uyarınca dini ibadet yerlerine yönelik katı ve yasaklayıcı hükümler tesis edilmesi).

³¹ *Altuğ Taner Akçam / Türkiye* (B.No: 27520/07, 25.10.2011) (ifade özgürlüğüne müdahale), *Nedim Şener / Türkiye* (B.No:38270/11, 08.07.2014) grubu (araştırmacı gazetecilerin devam eden tutukluluğu), *Ahmet Yıldırım / Türkiye* (B.No:3111/10, 18.12.2012) grubu (internet erişimine müdahale), *Dink / Türkiye* (B.No:2668/07, 14.09.2010) (ölüm tehditleri alan gazetecilere koruma sağlanmaması), *Öner ve Türk / Türkiye* (B.No: 51962/12, 31.03.2015) (ifade özgürlüğüne müdahale), *Artun ve Güvener / Türkiye* (B.No: 75510/01,26.06.2007) (kamu görevlilerine hakaret iddiasıyla ifade özgürlüğüne müdahale edilmesi).

örgütlenme özgürlüğü³², ayrımcılık yasağı³³, aile hayatı³⁴ gibi belirli başlıklar altında gruplandırılmıştır.

- Yukarıda anılan ve bazıları oldukça eski tarihli olan kararlara ilişkin bireysel/genel tedbirlerin bugüne kadar alınmamış olması AİHS m.46/1 kapsamındaki yükümlülüğün gerektiği gibi yerine getirilmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca AİHM kararlarının icrasına ilişkin sürecin etkinliğinin sağlanması amacıyla, Interlaken’de başlayan ve reform süreci olarak adlandırılan bir dizi toplantı sonrasında haritası ve muhtevası oluşturulan adımların gerektiği şekilde atılmadığı, AİHS ihlallerini ulusal düzeyde engelleyecek mekanizmaların tam anlamıyla hayata geçirilmediği her geçen gün sayıları artan AYM³⁵ ve AİHM³⁶ bireysel başvuruları ile de sabittir.

Av. Serkan Cengiz,

İzmir Barosu Üyesi,

TBB İHM Yürütme Kurulu Üyesi

---

³² *Oya Ataman / Türkiye* (B.No:74552/01, 15.12.2006) grubu (barışçıl gösterileri dağıtmak amacıyla aşırı güç kullanılması ve göstericiler hakkında dava açılması), *Işıkrık / Türkiye* (B.No:41226/09, 14.11.2017) (terör kavramının geniş ve öngörülemez şekilde yorumlanması).

³³ *Çam / Türkiye* (B.No: 51500/08, 23.02.2016) (görme engelli bir çocuğun konservatuara kaydedilmemesi).

³⁴ *Özmen / Türkiye* (B.No: 28110/08,04.12.2012) (ebeveynlerin birisi tarafından kaçırılan çocukla diğer ebeveynin kişisel münasebetinin etkili bir şekilde sağlanamaması).

³⁵ Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru İstatistikleri (23.09.2012-31.03.2022/1), https://www.anayasa.gov.tr/media/7946/bb_2022-1_tr.pdf, (19.04.2022).

³⁶ AİHM, Applications Pending Before the Judicial Formation, 31.12.2021, https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_2022_BIL.pdf, (19.04.2022).